

Л і т е р а т у р а :

1. Ніколаєва С. Ю. Методика викладання іноземних мов. – К.: Ленвіт, 1999. – 232 с.
2. Міжнародний форум “Мовна освіта: шлях до Євроінтеграції”, тези доповідей / За ред. С. Ю. Ніколаєвої, К. І. Онищенко. – К.: Ленвіт, 2005. – 290 с.
3. Brandes Donney & Paul Higgins. “A Guide to student”. N.Y. Centered Learning, 1996.
4. Johnson, Keith and Keith Morrow. “Communication in the classroom”. Essex: Longman, 1991.
5. Finocchiaro, Mary. 1994. English as a second language: from theory to practice. 2nd edition, N.Y.: Regents Publishing Company.

**Якименко О. Г.,
Малин М.**

**ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ
У СТУДЕНТІВ КОЛЕДЖУ ЗАСОБАМИ НАРОДОЗНАВСТВА**

А н о т а ц і я

Формування екологічної культури, гармонійних відносин людини і природи посідає в Україні особливе місце. Педагогічною наукою визначені основні принципи екологічного виховання особистості і формування в неї екологічної культури. В статті розглядаються шляхи підвищення ефективності екологічного виховання студентів коледжу через його тісний зв'язок з традиційним народним вихованням любові до природи.

В освітній системі переходу до стійкого розвитку провідне місце має зайняти екологічна освіта та виховання. Адже сучасна екологія найбільшою мірою причетна до великої методологічної й світоглядної проблеми, як жити і виживати в умовах виснаження природних ресурсів, забруднення й прогресуючої деградації довкілля. Головним завданням екологічної освіти і виховання за цих умов є формування нового типу екологічної свідомості, на основі якої відбувається “олюднення природи й оприроднення людини”.

Екологічна освіта формує екологічну культуру особистості і суспільства в цілому, що передбачає оволодіння знаннями про закони функціонування біосфери, вміннями і навичками застосовувати набуті знання в комплексі з професійними, формування творчої діяльності з розв'язання екологічних проблем та екологічно доцільного, емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього середовища [1].

Незаперечним є факт, що екологічне виховання молоді здійснюється в різних інститутах – школах, коледжах, технікумах, вузах. Важливу роль в екологічному вихованні студентів може відіграти використання засобів народної педагогіки. Проблема екологічного виховання молоді посідає важливе місце в педагогіці і потребує всебічного розгляду та глибокого вивчення. Розгляд цієї проблеми необхідно

здійснити не лише на теоретичному, а й на практичному рівні роботи з молоддю. Екологічному вихованню і освіті присвячені роботи Н. Н. Вересова, Я. І. Габаєва, І. Т. Суравегіної, Н. С. Дежнікової та інших. У педагогічних дослідженнях В. В. Давидова, А. Н. Леонтєва, С. Л. Рубінштейна показано, що лише людина, яка усвідомила себе як частину всесвіту, психологічно підготовлена до екологічно доцільної екологічної діяльності [2].

Аналіз літератури з проблем екологічного виховання старшокласників, студентів вузів, а також можливості використання засобів народної педагогіки дозволяють виділити ряд протиріч між:

– громадською потребою в екологічному вихованні та недостатньою кількістю розробок технологій та умов її формування;

– об'єктивною наявністю виховного потенціалу народної педагогіки, який сприяє позитивному вирішенню завдань екологічного виховання старшокласників та студентів вузів, та відсутністю науково розроблених концепцій реалізації цього потенціалу.

Ми переконані, що розкриття змісту екологічної освіти та виховання повинно базуватися на національних та загальнолюдських цінностях. Національний характер екологічної освіти та виховання відображає здобутки етнопедагогіки, трудової народної традиції, елементи календарної обрядовості, фольклорну та інші традиції. Орієнтація на загальнолюдські цінності, ідеї гуманізму, демократії, гуманізації стосунків людини з природою сприятиме вдосконаленню внутрішнього світу людини.

Досвід розвитку світової освітянської науки переконливо свідчить: у багатьох цивілізованих країнах у шкільному курсі навчання і виховання здавна використовувались засоби народної педагогіки. Бо саме в народній педагогіці закладено глибокий моральний зміст, глибока національна ідея – любов до рідної землі, приналежності до своєї нації та відповідальність за її долю.

Народна педагогіка у своїх витоках базувалась на таких фундаментальних засадах, як праця, бережливе ставлення до природи на високих моральних принципах, на повазі до людини як носія народної мудрості. Народна мудрість, яка допомогла виживанню в умовах суворої природи, знайшла відображення в казках, героїчному епосі, приказках, прислів'ях, загадках, а також у святах, обрядах, звичаях та іграх. На жаль, народна культура, яка корегує взаємовідносини людини з природою, багато чого втратила. Тому відродження народних традицій сьогодні – надзвичайно важливе і благородне завдання педагогічної науки і практики [3].

Традиція – це явище, споконвічно властиве людині з моменту появи її на світ як у філогенетичному, так і в онтогенетичному розумінні. Традиція означає передачу від старших до молодших, від покоління до покоління, форм поведінки, навичок, понять, усього, що утворює кістяк культури.

Традиції розцінюються як основа виховання, головний механізм формування якостей особистості.

Відштовхуючись із визначень народних традицій деякими вченими-педагогами ми трактуємо народні традиції ставлення до природи як досвід, звичаї, пов'язані з природою, а також норм поведінки у природі, які склалися історично і передавалися від покоління до покоління через народні прикмети, фольклор, елементи обрядовості, свята, ігри [4].

Для традиційної української культури надзвичайно важливо було мати чітко визначену норму і зразок на всі випадки життя.

Роль такого “нормативного документа”, який би забезпечував єдність людини і природи, єдність світу, відігравав у традиційній українській культурі календар. У нього органічно були вплетені прикмети розвитку природи, тваринного і рослинного світу, сонячного і місячного циклів, відповідні правила харчування і праці, норми соціальної організації, сімейних відносин і шанування батьків.

Народний календар – це цілий космос традиційної української культури, збірник прикмет, влучних висловів і нормативів поведінки. Календар об'єднував ритми людини, природи і суспільства в єдине ціле і організовував життя згідно з рівновагою цього цілого.

Дотримання вимог народного календаря забезпечує тісний зв'язок людини і природи. Нині цей зв'язок став драматичним і навіть трагічним як для природи, так і для самої людини, а тому традиційна народна культура, уособлена в народному календарі, є дуже цінною для відновлення рівноваги у системі природа-людина, вирішення завдань екологічного виховання [3, с. 5-6].

Народний календар – це енциклопедія знань про життя людей праці, їх побут, спосіб життя, виховну мудрість, природні явища.

Знання філософського змісту, закладеного в традиціях, звичаях і обрядах народного календаря, – це джерело глибокого осмислення вихованцями економічних, екологічних, моральних і естетичних проблем, які стоять перед кожною людиною, сучасним суспільством. Народна філософська думка лежить в основі української духовності, культури, народної мудрості, зокрема виховного потенціалу народного календаря.

Осмислюючи протягом століть дати, події, явища календарного року, набутий життєвий досвід, що передавався з покоління в покоління, як дорогоцінний заповіт наших дідів і прадідів, як скарбниця мудрості буття, український народ постійно поглиблював своє філософське світосприймання. Пізнаючи навколишню дійсність, він відкривав і обґрунтовував закономірності її розвитку, виявляв взаємозв'язок і взаємозалежність багатьох природних явищ, подій. Наші далекі предки помітили, що всіма умовами і обставинами життя людина зв'язана з природою нерозривними узами.

В народному розумінні Людина – органічна частини Матері-Природи, вищий вияв, вінець її розвитку. У народній філософії природа осмислюється як “зелений дім”, у якому судилося жити кожній людині, нації. Саме з глибин народної філософської думки випливають ідеї гуманного ставлення до природи, її багатств, збереження її первозданності і цілісності.

Найдавніші філософські уявлення, поняття, переконання, що дійшли до нас у фольклорних, етнографічних традиціях, мають міфологічний характер. Народне міфологічне мислення – цінне джерело пізнання, світосприймання і світорозуміння наших предків, осмислення ними пір року, циклічних змін у природі, взаємозв'язку людини і природи, Землі і Всесвіту, відчуття гармонійності життя, чого так бракує сучасній людині.

Взаємозв'язки людини з природою, навколишнім середовищем глибоко і всебічно осмислювалися та фіксувалися народом у датах, урочистостях народного календаря. В його традиціях і звичаях сконцентрована багатогранна філософська думка, пізнавальне і виховне (культуротворче, духовнотворче, людинотворче) значення якої важко переоцінити.

Так, неоціненне виховне значення мають народні філософські ідеї, що лежать в основі традицій і звичаїв календаря: безкінечність світу, безперервність і вічність життя та його постійне оновлення, циклічність природних явищ, всепроникність сонячної енергії, Сонце як джерело життя, Земля як годувальниця всього живого, взаємозв'язок людини (мікрокосмосу) і природи, всесвіту (макрокосмосу) та ін.

Вивчення народного календаря, практична реалізація у повсякденному житті його традицій, звичаїв і обрядів дає студентам змогу збагачуватися народним світосприйманням і світорозумінням та простежити, як відбувалися в історії зародження, становлення і розвиток світогляду рідного народу [4, с. 7-10].

Календарні традиції, звичаї і обряди українського народу розмаїті за призначенням, змістом, характером, функціонуванням і виховним впливом на людину. Вони відображають українську дійсність, національний характер народу, його самобутній культурно-історичний шлях.

Через звичаї і обряди народного календаря учні засвоюють основи сучасної української національної культури. Народні традиції, звичаї та обряди – це те життєдайне коріння, яке живить духовність, зокрема ідейність, моральність, естетику кожного учня.

В українського народу, як і в багатьох народів світу, дати, свята інші урочистості народного календаря чітко діляться за порами року – весняні, літні, осінні та зимові. У такому поділі – глибока народна мудрість, яка відображає нерозривний зв'язок природи і людини, системи виховання.

Народний календар виконує життєво важливу функцію прогностика погоди, інших явищ природи, видів трудової діяльності людини, її поведінки.

Вивчаючи прогностичні функції народного календаря, учні вчаться творчому мисленню, вони аналізують, зіставляють географічні, біологічні, метеорологічні і астрономічні фактори, відшукують між ними взаємозв'язки і взаємозалежності, роблять узагальнення, самостійні висновки, які співпадають з народними спостереженнями, прикметами [5, с. 3].

Сучасній молоді не завадить відчувати таємничу принадність та обожнювання сил природи, яке і тепер живе в наших піснях, казках, приказках, загадках, заклинаннях, примовках. Художнє мислення народу яскраво викарбуване в мові. Назви дерев, квітів, явищ природи – то могутня образна інформація, що накопичувалась нашими пращурами впродовж віків і в такий спосіб передавалась нашим нащадкам. Варто згадати і українську народну ботаніку, оповиту релігійно-міфічним серпанком. Вона є свідченням естетичного ставлення наших предків до світу рослин. Народні вірування, звичаї, свята календарно-обрядового циклу відкривають перед студентами цілий світ, у якому панує глибоке відчуття краси та екологічності мислення українців [6, с. 42].

Проблема дбайливого, господарського ставлення до природи, охорони навколишнього середовища стає на сьогодні дедалі актуальнішою. Від успішного здійснення екологічної освіти, формування нового екологічного мислення на основі народознавства великою мірою залежить наше майбутнє, майбутнє наших дітей, та зрештою, і майбутнє нашої держави.

Наші предки до Природи, тобто, до сонця, місяця, землі, води, рослин, тварин ставились, як до живого організму. Вони з ними розмовляли, просили їх про певні блага, освячували, приносили їм жертви, влаштовували на їх честь свята.

Споконвічно шанують в Україні дерева і квіти. Наші предки обожнювали квіти, вважаючи, що це є досконалий витвір природи дарований людям від Бога. Із сивої давнини прийшов до нас гарний звичай плести вінки і прикрашатись ними під час різних народних свят. Найпочесніше місце в українській хаті завжди відводилось освяченим рослинам.

Багатовікові уявлення українців про красу рідної природи знайшли своє відображення у багатьох чудових зразках народної творчості, почесне місце серед яких займають українські вишиванки, що є своєрідним символом і візитною карткою нашої Батьківщини. Вишиванка, як дзеркало відбиває красу землі. У вишиванці можна закодувати найпотаємніші думки і сподівання: любов, смуток, надію, віру, чекання.

Багато секретів приховує вишиванка і відкриває їх не всім і не відразу. Мова її виробів стає зрозумілою лише тим, хто закохано і поважно ставиться до природи. Вишиванка – то духовне коріння нашого народу, художнє втілення його тілесного зв'язку з красою рідної землі. [5, с. 43].

Практика підтверджує, що найбільшої різноманітності форм екологічного виховання студентів можна досягти в позакласній навчально-виховній роботі. Нині відбувається інтенсивний процес становлення позакласної та позаузівської виховної роботи на національній основі.

Отже, народні традиції та знання про природу є тим розвивальним середовищем для кожної дитини, в якому існуватимуть необхідні умови для формування її екологічної культури, успішної соціалізації. Моральні норми і цінності, закладені в народних традиціях, стають регуляторами життя та діяльності особистості, її активною внутрішньою позицією в процесі дій, що вимагають здійснення морального вибору та відповідальності у стосунках з природою.

Учені-психологи підтверджують, що навички і вміння відповідальної поведінки дитини, моральні норми й цінності формуються за умови її безпосередньої практичної діяльності із застосуванням методів виховних вправ. “Поза цілеспрямованою діяльністю ні вміння, ні навички, що їх складають, формуватися не можуть” [8, с. 83].

Одним із важливих проявів творчих якостей особистості є її ціннісне ставлення до предметів і явищ життя. Ціннісне ставлення до природи означає усвідомлення самоцінності природи, яке зумовлюється системою світоглядних знань особистості, життєвим і соціальним досвідом, який формується і виявляється лише в процесі активної оцінної діяльності, тобто вмінням оцінювати. Формування саме таких оцінних умінь і навичок у студентів досягається вивченням народного історичного досвіду, традицій спілкування з природою, ставлення до неї. Надзвичайно багаті різноманітні знання про природне середовище відображають його ціннісно-практичні властивості з точки зору суспільного значення (господарського, гігієнічного, рекреаційного, агрономічного, естетичного і т.д.). Тобто природа розглядається через призму суспільних потреб і цінностей: як середовище життя людини й інших живих організмів, як джерело ресурсів, що особливо важливо для формування готовності відповідально ставитися до природного довкілля [9, с. 85].

Для розвитку індивідуальності кожного студента необхідна його особиста взаємодія з матеріальним і духовним світом, соціальним та культурним довкіллям, коли створюються умови, за яких виникають можливості для використання та реалізації духовного, інтелектуального і фізичного потенціалів. Позитивному вирішенню цих проблем сприяє моделювання і переживання студентами різноманітних ситуацій, що дає змогу сформувати особистісне ставлення до фактів дійсності, засноване на їхніх особистісних переживаннях, і включається в особистісну систему цінностей, що формується. Вивчаючи й аналізуючи довкілля, студенти виявляють факти його забруднення, моделюють ситуації і знаходять можливий шлях позитивного їх вирішення у формі предметних, ігрових, ситуаційних уроків, на яких

кожен студент має змогу одержувати первинні результати в пізнанні навколишнього світу.

Практична діяльність формує активне ставлення до навколишньої дійсності, перетворює здобуті в процесі пошуку знання в переконання. Саме за таких умов відбувається єднання емоційних, прикладних чинників, інтенсивно формується світогляд студента.

Нині в навчальних закладах відбувається інтенсивний процес становлення позакласної роботи на засадах народознавства. В технікумах, коледжах проводяться виховні заходи у формі свят, конкурсів і т.д.

Отже, народні традиції розглядаються нами як один із дидактичних засобів вирішення завдань щодо створення умов, за яких виникають реальні можливості реалізувати духовний, інтелектуальний і фізичний потенціал особистості. Тобто створюються умови для виявлення й розвитку нахилів і здібностей студентів, пізнання природи, суспільства, людини, істини; вироблення власного гуманного і незалежного погляду на навколишній світ; розвитку в студентів потреби постійно навчатися і самонавчатися; набуття ними способів і досвіду практичної діяльності в природі.

Екологія і народознавство – невичерпні джерела духовності і культури. Необхідно зробити все для того, щоб вони стали доступні кожній молодій людині. Треба, щоб екологія і народознавство вивчались у школах, технікумах, коледжах, вузах на високому науково-методичному рівні, щоб вони органічно вплітались в життя дітей змалку [10, с. 47].

Щоб досягти цього, навчальні заклади повинні ставити і вирішувати такі завдання:

- на заняттях гуртків біологічного, природознавчого напрямів послідовно висвічувати народознавчі і краєзнавчі теми. Організувати нові гуртки еколого-народознавчого та еколого-краєзнавчого профілів;

- організувати і налагодити роботу дитячих природоохоронних екологічних кооперативів по вирощуванню чистих овочів та фруктів, розвивати діяльність гуртків по виготовленню поробок з природного матеріалу, фітодизайнерів, любителів домашніх тварин та ін.;

- проводити і надалі тематичні та комплексні дитячі екологічні конгреси, симпозіуми, науково-практичні конференції, апробації нових програм природоохоронного, екологічного, народознавчого, краєзнавчого змісту;

- встановити якісно нові зв'язки з науковими закладами, неформальними екологічними об'єднаннями, асоціаціями, центрами, ефективно використовувати їх для екологічного навчання і виховання молоді, конкретної природоохоронної роботи;

- сприяти наступності у природоохоронному, екологічному навчанні та вихованні молодих людей: дитячий садок, школа, середній спеціальний навчальний

заклад, вуз, взаємозв'язку освітніх установ з позашкільними закладами – станціями юннатів, та еколого-натуралістичними центрами;

– координувати взаємодію будинків дитячої творчості, зокрема технічної, туристсько-краєзнавчої, мистецько-народознавчої, з еколого-натуралістичними центрами щодо екологічного навчання і виховання молоді, природоохоронної роботи;

– подбати про підготовку та видання методичної довідкової літератури з екології, народознавства, краєзнавства, еколого-природоохоронної тематики, а також завдань, інструкцій та порад для роботи в екологічних лабораторіях. Провести навчання спеціалістів екологічних лабораторій;

– вивчати і використовувати зарубіжний досвід екологічного виховання молоді і дорослого населення.

Розв'язання цих завдань створить, на нашу думку, умови для виховання духовності, зокрема високої екологічної культури підростаючого покоління.

Л і т е р а т у р а :

1. *Костриця М. Ю.* Екологічна освіта і виховання: поступ у третє тисячоліття. Педагогічна Житомирщина, 2001. – № 2. – С. 50.
2. *Бойчук Ю. Д., Шульга М. В.* та ін. Основи екології та екологічного права. – 2004. – С. 310.
3. Основи національного виховання за заг. редакцією В. Г. Кузя, Ю. Д. Руденка, З. О. Сергійчука. – К., 1993. – С. 7-57.
4. Методичні рекомендації для вчителів початкової школи: Екологічний зміст народних традицій ставлення до природи. – К., 1994. – С. 5-10.
5. *Кузь В. Г., Руденко Ю. Д., Сергійчук З. О.* Педагогіка народного календаря. Початкова школа, 1994. – № 4. – С. 3.
6. *Пономарьов А. П.* та ін. Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. – К., 1991. – С. 15.
7. *Кошіль М.* Виховання екологічної культури засобами народознавства. Рідна школа, 2001. – № 6. – С. 43.
8. *Платонова К. К., Голубев Г. Г.* Психологія. – М., 1977. – С. 83-84.
9. *Захлебный А. Н.* Школа и проблемы охраны природы. – М.: Педагогика, 1981. – С. 85.
10. *Вербицький В. В.* Поєднати екологію і народознавство. Рідна школа, 1993. – № 3. – С. 47.
11. *Заглада О. А.* Формування екологічної культури. Методологічний аналіз. Педагогічна Житомирщина, 1999. – № 2.